

Мая Байрамова
София

КОГАТО СЕ ПОЯВИХА „ЗАПИСКИТЕ ПО СТИЛИСТИКА“ НА М. ЯНАКИЕВ, МАЛКО ПРЕДИ ТОВА И МНОГО СЛЕД ТОВА¹

Когато прелиствах като че ли единствения във Факултетската библиотека (по-рано 177 аудитория) циклостилен екземпляр на „Записките по стилистика на българския език“ [Янакиев 1964], използван немилостиво от хиляди ръце, си припомних учебната 1963/64 година, когато ние, студентите от IV курс българска филология във Факултета за славянски филологии, слушахме лекционния курс по стилистика на доцент (тогава) Мирослав Янакиев. По-късно разбрах, че той е бил инициаторът такъв курс да съществува като самостоятелен учебен предмет във факултета. Янакиевият курс извънредно много обогатяваше нашите познания и разширяваше езиковедския ни кръгозор, който до този момент беше, общо взето, в границите на традиционната нормативна граматика и методология. За хора, които са се упражнявали да конспектират главно А. С. Чикобава, М. Янакиев, който, да речем, съотнасяше стилистиката с кибернетиката и то с много широка култура, с детайлни познания от други области на науката и от други специалности, бе екстрено явление и, особено на фона на състоянието на българската лингвистика, стоеше вън от всичко познато банално, вън от стандартната оценъчна скала за качества и компетентност.

Тогава в нашия курс (над 350 души) имаше доста колеги, които посрещаха с неразбиране и недоверие, с още жива от гимназията омраза към математиката Янакиевите интерпретации, напр., че стилът на един текст е съвкупност от статистически характеристики по отношение на други текстове [Янакиев 1964, стр. 5–6]. Тогава и по-голямата част от научните среди възприемаше едва ли не като претенциозна екстравагантност и чист формализъм да се определя стилът, като се броят лексеми, правят се хистограми, изчислява се средно аритметично и средно квадратично отклонение и пр., вместо да се говори вдъхновено колко е хубав необикновеният, неуловим, неповторим, непостижим стил на даден автор. Състоянието на повечето стилови проучвания беше такава, че Янакиев изглеждаше на едни прагматично меха-

1 В: *Сборник от научни трудове, посветен на седемдесетгодишнината на професор Мирослав Янакиев*, София, 1993, с. 34–42.

нистичен, на други – самоцелно маниерен; за щастие, имаше и трети. Имаше и колеги, които не изпитваха вътрешното желание да се противопоставят на новото и на особняка М. Янакиев, който като учен се импулсираше от универсализма в процеса на познанието и просто искаше постиженията на другите (точни, най-вече) науки да бъдат използвани в езикознанието. Един от тях беше например състудентът ми Радосвет Коларов и, може би, затова той впоследствие постигна детайлно вглеждане във формата, изразяваща съдържанието. Аз бях сред тези, които повярваха в призиванието на М. Янакиев да внедрява новото, и без да го изчерпва, а щедро раздавайки го за полезна или не много резултативна експлоатация на други, да се движи непрекъснато към нови хоризонти, но постоянно със своя си, янакиевски лайт-мотив за приложна модерна лингвистика с математически методи и машинна обработка. Бях радостна, че виждам нещо наистина ново, различно, много дълбоко, много интересно и много трудно. В ония години изразяването на почтително възхищение към преподавателя не се смяташе за съвсем смешно, даже беше практика в края на лекционния курс на обичаните и авторитетни преподаватели да се поднасят цветя. И когато някой отличник (а често – отличничка), наистина развълнуван смутено декламираше думите на благодарност от името на целия курс, като че ли полумракът на 161 и 177 аудитория („Гълъбарника“) генерираше светлина.

Тези, които разбирахме в някаква степен за какво става дума в лекциите на М. Янакиев, бяхме вече подготвени за възприемане на Янакиевия стил и стилистика от младите тогава асистенти Петър Илчев, Цанко Младенов и Иван Добрев, които, без да губят своята индивидуалност, подкрепяха индивидуалността на М. Янакиев (от тяхната първоначална величина е бил и Цветан Тодоров, когото аз вече не заварих в кръга на Янакиев, беше емигрирал). Така че М. Янакиев не беше самотна комета, той се извяваше в среда на по-млади хора, в която всеки интензифицираше мисленето на другия. Изобщо началото на 60-те години за факултета беше време на надеждата и на младите надежди като например Никола Георгиев или Славчо Петков, които, без да изпаднат в зависимост от някаква привързаност към Янакиев, имаха сетивност за Янакиевата гравитация, имаха интелект, ориентиран към моделиране по нов начин. „Янакиевистите“ бяха много различни и съдбите им са различни. Обединяваше ги това, че бяха по мирославовски епатиращи, обединява ги сега житейското им битие, което, с малки уговорки, не съответствува на завидните им възможности. Когато дискутираха, никога основна цел не им

беше „аз съм прав, а ти – не“; искаха да открият неоткритото и то по неутъпкан път. Бяха интересни, впечатляващи с интелигентността си и като че във всеки от тях в някаква степен живееше брат Жан на Рабле – спиритюелен, неофициален, неофициозен, жизнелюбив и влюбен в знанието. Свързваше ги силата на собствените им научни възможности, личната им самостоятелност, индивидуалността на творческия облик, затова те не се извяваха корпоративно нито тогава, нито сега като група, като школа, която се утвърждава, подчинявайки някого. И сега те си остават много разединени, независими в обстановка на групировки от „свои хора“ срещу „чужди“; никой от тях не полага амбициозни грижи да мултиплицира своето чрез млади кадри. Те представяха науката, без да имат и без да се домогват до представителни функции. Просто се реализираха като мислещи хора, винаги опозиционни на глупостта, далече от парвенюшки и кариеристични помисли, освободени и непрекъснато освобождаващи се от заробващи бъдещи планове и настоящи послушания, вслушващи се в творческия глас на вътрешно свободния човек. И не без недостатъци.

Ето защо беше необикновено удоволствие да съм около тази среда. Чувствувах се щастлива даже само ако срещна П. Илчев или М. Янакиев нейде из безкрайната сивота на стълбите от 140 кабинет до „стаичката на д-р Фауст“ под днешната факултетска библиотека. Не пропусках лекциите на М. Янакиев и неговите кръжочни сбирки. Без да зная стенография, се силех да записвам всяка дума. Един ден (бяха минали вече 3–4 лекции по стилистика), събрах кураж, появих се в 140 кабинет и казах на М. Янакиев, че лекциите му трябва да бъдат издадени и моите записки биха могли да послужат за основа на пособието. Студентите наистина нямаше откъде да четат, а не идеше да се явиш на изпит по янакиевска материя само със слушане на прима виста. М. Янакиев много се учуди на намерението и ентусиазма ми (никога след това не съм се ентусиазирала или амбицирала от каквото и да било), но се зарадва, изрази съгласие и отново потъна в работа – чакаха го много дипломанти, дошли за консултация, и всевъзможни епизодични лица, на които той с видимо удоволствие отделяше часове, дни, месеци, години. Носех му записките си на няколко пъти на части, като преди това бях сверявала своите писания с тези на други колеги, за да няма пропуски; на места храбро доразвивах в янакиевски дух онова, което не бях дописала или доразбрала. М. Янакиев редактираше писаното вкъщи, после аз преписвах редактирания текст още веднъж на ръка (къде ти пишеш машина!), но вече без никакви своеволия, и му го носех.

Първия път много се притесних, направо си умрях от срам от многото поправки и допълнения, които М. Янакиев внасяше в текста, след това поправките намаляха, научих се да разбирам по-добре. Ако съм му създавала някакви трудности тогава, то е, защото се стремях много целенасочено към един, всъщност, нетипичен за М. Янакиев изказ – да бъде конспективно, пределно просто, много кратко, приемливо за студенти, които искат само да изкарат изпита (имах доста такива приятели и приятелки), както и да бъде за популярно ползуване. Тогава идеите на М. Янакиев имаха нужда от популяризация, мнозина роптаеха, че не го разбират, а аз исках да го разберат. По тази причина в „Записките“ липсват повечето от интересните янакиевски „отклонения“ „по всичкология“, неговите неочаквани екскурси в други области, неговият майсторски „дрибъл“ на темата и още много други съставки, които правеха от М. Янакиев ненадминат лектор. Характерният янакиевски научен стил не е в „Записките“, а в „Стилистиката и езиковото обучение“ [Янакиев 1977] – една книга с необозрими ракурси, където М. Янакиев традиционно не е общо-разбираем и още по-традиционно не може да бъде общоприет. М. Янакиев отстъпи негласно на съображенията ми (за което сега съжалявам), защото той изобщо в крайна сметка постъпва така, както искат другите. Никога не съм имала самочувствие (въпреки че любим подход на М. Янакиев е да създава високо самочувствие на събеседниците си) да стоя по-близо до М. Янакиев. Смятала съм, че би било твърде самомнително, самонадеяно и стилово еkleктично един човек с обикновени или дори добри възможности като мене несменно да се аташира като сътрудник на необикновен интелектуалец като М. Янакиев. Ако не разбирах нещата така, може би и други негови курсове (а той е чел лекции по какво ли не) щяха да видят бял свят по подобие на „Записките“. За мене е странно, а за следващото научно поколение е загуба, че впоследствие, когато не бях в университета и на пълни обороти се заангажирах другаде (а тогава се появи и достъпна записваща техника), начинанието на полусамиздата по подобие на „Записките“ не се поде от други адепти.

Когато „Записките“ се извъртяха на университетския циклостил, М. Янакиев ми надписа един екземпляр, който аз като скъпоценност скрих някъде тъй надълбоко, че и до днес не мога да го намеря. Със символичния си авторски хонорар М. Янакиев ни заведе с П. Илчев в Руския клуб на разкошна вечеря, за да отпразнуваме събитието. Беше незабравима за мене вечер, бях на върха на щастието, бяхме М. Янакиев, П. Илчев и аз. С това хубавото в историята на „Записките“ свърши. С убеждение съм, че

те донесоха на М. Янакиев само неприятности и се чувствавам непрекъснато без вина виновна за това. Като се започне от укорите, че се е задоволил със студентски записки, вместо да напише учебник по стилистика, и се стигне до апогея на атаките в печата срещу него и глотометрията му преди няколко години, винаги, когато този човек е бил на щика на критиката, съм си мислела: „Ето и аз сега, ако не бях подготвила „Записките“, нямаше да ги имат предвид като стилистичен подход поне тях“.

И кърмилиците, и рожбите на „Записките“ бяха стотици дипломни работи от глотометричен тип за създаване на честотен речник на българския език. Голяма част от тях успях да спася благодарение на П. Илчев, който при случайна среща ми каза, че в момента, в отсъствието на М. Янакиев (той продължително пребиваваше в Москва) изхвърлят материалите му от срещуположното на „стаичката на д-р Фауст“ помещение; изживях мерзостния акт съкрушително, защото не знаех дали М. Янакиев има дублиращ запис от резултатите на обединителните дипломни работи. В „Записките“ е първоначалната методика на стилистичен анализ, тук са началата на идеите и методологиите, които намериха развитие в по-нататъшната научна практика на М. Янакиев, както и по-късно в дейността на неговите следовници, които застанаха начело на нови за българистиката направления – проф. Енчо Герганов, проф. Михаил Виденов, ст. н. с. Цветана Николова и др., които подхванаха функционалното кредо на М. Янакиев в узуса да се държи сметка за честотите, изводите да са на широка информаторска основа, материалът да се обработва по формули и машинно.

Разбира се, „Записките“, без да губят значението си, вече носят патината на времето. Но важното е, че днес и тези, които през 1963 г. смятаха за фантазмагории писаното, например, на с. 3–4 от „Записките“ („Създаде се науката теория на информацията...“; „Кибернетиката е лингвистика в най-общия смисъл на думата, лингвистика, която вижда своя обект навсякъде в действителността... Обект на стилистиката следователно са и електронно-сметачните машини...“), тези хора днес гледат, доколкото е възможно, да си свършат лингвистичната работа с компютри.

Сега по друг начин и сигурно по-добре бих представила един курс по стилистика на М. Янакиев. Сега моята студентска интерпретация ми звучи на много места елементарно или неразгърнато. Навремето не съм и смятала, че „Записките“ ще останат трайно помагало като книжно циклостилно тяло; мислех, че ще бъдат усъвършенствувани и преиздадени на редовен печат както всички други помагала; иначе щях да се намеся поне да бъдат отстране-

ни машинописните грешки (но така се радвахме, че книгата излезе като университетско издание, кой ще вземе да се сърди за техническата страна!). Все едно, „Записките“ отразяват онзи ведър момент, когато новото е още свежо, ненакърнено и не е постигнало максимума си. Чак по-късно М. Янакиев изпи чашата с горчица, която на Балканите се полага за хора като него (за щастие, той не се вдава особено в подобни моменти, а предпочита често да сменя, отчасти волю-неволю, посоката на занимания, теми, учебни дисциплини). За да се получат „Записки“, трябва да бъдеш млад, да говориш с по-малко, но по-чисти тонове.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Янакиев 1964: **М Янакиев**. *Записки по стилистика на българския език* (За студентите от IV курс българска филология). София. 1964. 102 стр.

Янакиев 1977: **М. Янакиев**. *Стилистиката и езиковото обучение*. София, 1977, 256 стр.